

**ОНЦГОЙ АЛБАН ТАТВАРЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ**

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага:

Онцгой албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах дараах хууль зүйн үндэслэл, практик шаардлага байна.

1.1. Хууль зүйн үндэслэл

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын "Тамхины хяналтын суурь конвенци"-д манай улс 2004 онд нэгдэн орсон. Энэ конвенцын 3 дугаар хэсгийн 6 дугаар зүйлд тамхины татварыг нэмэгдүүлэх нь тамхины хэрэглээг дорвитой бууруулах хамгийн сайн хөшүүрэг болохыг уг конвенцид нэгдсэн улсууд хүлээн зөвшөөрч байгааг дурдсан байдаг.

Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан "Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл"-ийн 136-д зарим шинэ төрлийн тамхи, тамхин бүтээгдэхүүний хэрэглээг зохицуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх чиглэлээр Тамхины хяналтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулахаар тусгагдсан.

Мөн Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 289 дүгээр тогтоолоор баталсан "Халдварт бус өвчинтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр"-т заасан Хүн амын эрүүл аж төрөх мэдлэг, хандлагыг сайжруулах, байгууллага, аж ахуйн нэгжид эрүүл мэндийг дэмжих орчин бүрдүүлэх замаар халдварт бус өвчинд нөлөөлж байгаа анхдагч болон завсрын эрсдэлт хүчин зүйлсийн тархалтыг бууруулах зорилт /Зорилт 1/-ын хүрээнд "...тамхи ... зэрэг хүний эрүүл мэндэд эрсдэл учруулдаг хэрэглээг үнэ, татварын бодлогоор дамжуулан бууруулах, архи, тамхинд ногдуулах албан татварын хэмжээг жижиглэнгийн үнийн 50 хувьд хүргэх, усан болон электрон тамхины зохицуулалтыг утаат тамхины зохицуулалттай адилтгах асуудлыг холбогдох хууль тогтоомжид тусгах замаар шийдвэрлэх"-ээр заасан байна.

1.2. Практик шаардлага

Өнөөдөр дэлхий дахинаа хэрэглэж байгаа хүмүүсийнхээ 50%-ийг үхэлд хүргэдэг бөгөөд урьдчилан сэргийлж болох үхлийн шалтгаан бол тамхи юм. Тамхины хэрэглээ нь дэлхий даяар нас баралтын тэргүүлэх шалтгаануудын гол эрсдэлт хүчин зүйл болдог бөгөөд ойролцоогоор 5 нас баралт тутмын 1 нь тамхины хэрэглээтэй холбоотой байна (Олон улсын эрүүл мэндийн үнэлгээний институт, Вашингтоны их сургууль). Дэлхий дахинд эрт нас баралтын (70 наснаас өмнөх нас баралт) тэргүүлэх шалтгаануудын нэгд тамхидалт орж байна. 2017 онд дэлхий дахинд нийтдээ 8 сая хүн тамхидалттай холбоотой өвчний улмаас нас баржээ.

Олон улсын эрүүл мэндийн үнэлгээний институтын хамгийн сүүлийн дүн мэдээгээр Монгол Улс насаар стандартчилсан 100 мянган хүн амд ногдох тамхины шалтгаант нас баралтаар дэлхийд есдүгээр байранд орж байна

Нийгмийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн (НЭМҮТ) 2013 онд хийсэн судалгаагаар Монгол Улсын 15 - 64 насны эрэгтэйчүүдийн дунд тамхины хэрэглээ 49.1% байсан бол эмэгтэйчүүдийн дунд 5.3% буюу нийт 560 гаруй мянган хүн тамхи татаж байна.

Дэлхий дахины залуучуудын тамхины хэрэглээний тандалтын тогтолцооны судалгааны 2016 оны үр дүнгээр Монгол Улсын 13 - 15 насны залуучуудын дундах тамхи таталтын тархалт 14.3% байна. Энэ үзүүлэлт эрэгтэй сурагчдын хувьд 20.3%, эмэгтэй сурагчдын хувьд 8.3% байв. Тамхи татдаг 10 сурагч тутмын 8 нь буюу 78.9% нь сүүлийн 12 сарын хугацаанд тамхинаас гарахыг оролдож байгаа гэсэн нь тэдэнд ямар нэгэн туслалцаа дэмжлэг үзүүлэх, тамхи татахгүй байх орчин бүрдүүлэх зайлшгүй шаардлагатай болох нь харагдаж байна.

НЭМҮТ-өөс хийсэн ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын эрүүл мэндийн зан үйлийн судалгаагаар сурагчдын 22% нь тамхи татаж үзсэн, 61.4% нь 14 наснаас өмнө сонирхож татсан, 10 орчим хувь нь сүүлийн нэг сард нэг болон түүнээс дээш өдөр тамхи татсан үр дүн гарчээ. Түүнчлэн нийт сурагчдын 44.6% нь дам тамхидалтанд байнга өртдөг буюу эцэг, эх, асран хамгаалагч нь тамхи татдаг байна.

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын Тамхины хяналтын суурь конвенцийн 3 дугаар хэсгийн 6 дугаар зүйлд тамхины татварыг нэмэгдүүлэх нь тамхины хэрэглээг дорвитой бууруулах хамгийн сайн хөшүүрэг болохыг дурдсан байдаг. Тамхины үнийн өсөлт нь тамхичдын тоог цөөрүүлдэг бөгөөд тамхиа үргэлжлүүлэн татсан ч өдөртөө арай цөөн тамхи хэрэглэхэд хүргэдэг.

Тамхины хэрэглээг дорвитой бууруулж чадсан улс орнуудад тамхинд ногдох татварын хэмжээ нь жижиглэн худалдааны үнийн 60% болон түүнээс дээш байна. Тамхины жижиглэн худалдааны үнэ 10%-иар өсөхөд өндөр орлоготой орнуудад хэрэглээ 4%-иар, бага, дунд орлоготой орнуудад 8%-иар буурдаг гэсэн тооцоо бий. Тамхины хэрэглээний тархалт нь хүн амын орлого, нас болон хүн ам зүйн бусад хүчин зүйлээс шалтгаалдаг ба зарим насны бүлэгт хэрэглээ 50 хүртэл хувиар буурдаг. Тамхины өндөр татвар нь ялангуяа өсвөр насныхан тамхи хэрэглэхээс урьдчилан сэргийлэх, хэрэглээг багасгахад маш өндөр үр дүнтэй байдаг. Үнэ өсөхөд залуу хүмүүс бусдыг бодвол хоёроос гурав дахин илүүтэй тамхинаас гарч, эсвэл тамхи бага татдаг байна.

Иймд Монгол Улсын хувьд тамхины онцгой албан татварыг үе шаттайгаар нэмэгдүүлэх бодлогыг авч хэрэгжүүлж ирсэн. Тухайлбал, Монгол Улсын Их Хурлаас 2017 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдөр баталсан Онцгой албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар 2018-аас 2020 он хүртэлх тамхины онцгой албан татварыг үе шаттайгаар нэмэгдүүлэхээр заасан. Харин 2021 оноос цаашид хэрхэн татварыг нэмэгдүүлэх талаарх бодлого одоогоор тодорхойгүй байна. Тийм учраас хуулийн хүрээнд тамхины онцгой албан татварын ямар тодорхой түвшинд нэмэгдүүлэх талаар шийдвэр гаргах хэрэгцээ шаардлага тулгарсан байна.

Олон улсын тэргүүлэгч тамхи үйлдвэрлэгчээс бүтээгдэхүүн хөгжүүлэлтээ улам бүр нэмэгдүүлж халаах болон ууршуулах технологи бүхий электрон төхөөрөмжийн тусламжтайгаар хэрэглэгддэг тамхи, никотин агуулсан шингэн тамхи үйлдвэрлэх болсон.

Дэлхийн томоохон тамхи үйлдвэрлэгч Флипп Моррис Интернэйшнл компанийн судалгаагаар тухайн компанийн 12,7 сая утаат тамхины хэрэглэгч энэ бүтээгдэхүүнийг хэрэглэх болжээ. Монгол Улсын хувьд тамхи худалдаалж байгаа цэгүүдэд хийсэн судалгаагаар сар бүр халаах технологид суурилсан 250,000 хайрцаг тамхи, никотин, эсхүл никотины давс агуулсан шингэн уусмалтай бөгөөд түүнийг нь ууршуулах замаар хүний биед никотин дамжуулах хэрэгсэл сард 40,000 ширхэгийг онцгой албан татваргүйгээр импортлон худалдаалж байна.

Дээрх төрлийн бүтээгдэхүүний хэрэглээ нэгэнт бий болсон тул халаах болон ууршуулах технологи бүхий электрон төхөөрөмжийн тусламжтайгаар хэрэглэгддэг тамхи, никотин агуулсан шингэн тамхины импорт, үйлдвэрлэлийг хуулийн зохицуулалт, стандарттай болгож, онцгой албан татвар ногдуулах шаардлагатай байна.

Дээр дурдсан хууль зүйн үндэслэл болон практик шаардлага, түүнчлэн Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйл, Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолоор баталсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлал”-ын дагуу хийсэн Онцгой албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ шаардлагыг урьдчилан тандан судалсан үнэлгээний тайланд үндэслэн Онцгой албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулна.

Хоёр. Хуулийн төслийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хуулийн төслийн зорилго нь тамхины татварыг үе шаттайгаар нэмэгдүүлэх замаар тамхины хэрэглээг бууруулах, түүнчлэн халаах болон ууршуулах технологи бүхий электрон төхөөрөмжийн тусламжтайгаар хэрэглэгддэг тамхи, никотин агуулсан шингэн тамхины импорт, худалдааг хуулийн зохицуулалт, стандарттай болгож, тэдгээрт онцгой албан татвар ногдуулах зэргээр татварын бааз суурийг өргөтгөхөд оршино.

Хуулийн төсөл нь 5 зүйлтэй байхаар боловсруулагдах бөгөөд төсөлд халаадаг болон электрон тамхинд онцгой албан татвар ногдуулах биет нэгжийг тодорхойлж, янжуур болон түүнтэй адилтгах бусад тамхинд ногдуулах онцгой албан татварын хэмжээг 2021-2024 онд 4600-5860 төгрөг, дүнсэн тамхи болон түүнтэй адилтгах задгай тамхинд ногдуулах онцгой албан татварын хэмжээг 2021-2024 онд 3400-4210 төгрөг болгон тус тус үе шаттайгаар нэмэгдүүлэх, халаадаг тамхинд 3180 төгрөгийн, электрон тамхинд 1000 төгрөгийн онцгой албан татвар ногдуулах зэрэг нэмэлт, өөрчлөлтийг тусгана.

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар

Монгол Улсын нэгдэн орсон Тамхины хяналтын суурь конвенцид заасан тамхины татварыг нэмэгдүүлэх замаар тамхины хэрэглээг бууруулах суурь зарчмыг

хэрэгжүүлэх явцад энэ төрлийн үйлдвэрлэл, худалдаа, импортын үйл ажиллагаа эрхэлдэг иргэн, аж ахуйн нэгжид эдийн засгийн дарамт багатайгаар шийдвэрлэх эрх зүйн орчин бүрдэнэ.

Тодорхой хэмжээнд хэрэглээ бий болсон боловч онцгой албан татвар ногдуулах бараанд хамаарахгүй байгаа халаах болон ууршуулах технологи бүхий электрон төхөөрөмжийн тусламжтайгаар хэрэглэгддэг тамхи, никотин агуулсан шингэн тамхины импорт, үйлдвэрлэлийг хуулийн зохицуулалт, стандарттай болгоно.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар онцгой албан татвар ногдуулах бараа бүтээгдэхүүний тоо хэмжээ нэмэгдэж, улсын төсвийн орлого нэмэгдэх, нэмэгдсэн орлогоос хүн амыг халдварт бус өвчнөөс урьдчилан сэргийлэхэд чухал ач холбогдол бүхий нийтийн биеийн тамир, идэвхтэй хөдөлгөөнөөр хичээллэх орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх боломжтой болно.

Дөрөв. Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаар

Онцгой албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцүүлэн, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, конвенц, бусад хууль тогтоомжтой уялдуулан боловсруулах бөгөөд төсөлтэй холбогдуулан Тамхины хяналтын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл, “Импортын барааны гаалийн албан татварын хувь, хэмжээ батлах тухай” тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл боловсруулна.

---oOo---